

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
נצבים וילך
אלול התשפ"ג בשל"ד
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בעניין הפיוט שבסליחות, אליך ה' אקרא וכו' שבט יהודה בדוחק ובצער וכו', מיהו אותו שמע"ה הרמוז בר"ת שבמלים שבט יהודה וכו'.

דחיית הגירסא שכתבו חלק מסידורי הספרדים בסוף הפיוט, 'אל מלך יושב על כסא רחמים' [האל"ף בסגול], אין ראיה מעניין כפילות המלים בנוסח על הנסים וכו' כשם שעשית עמהם וכו', ודוגמאות לכך שהפייטנים סיימו במלים דלעיל ולא תיקנו זאת שם.

ביאור הטעם שכתב מהרי"ץ זיע"א לגבי הפיוט רחמנא וכו', כי בעשי"ת מוסיפים חמש פסקאות של כתבין וכו' כנגד ה' אצבעות הכותבות, ושגם בפיוט אלהינו שבשמים וכו' צריכים להיות חמש פסקאות של כתבנו בספר וכו'.

המשך [לשיעור הקודם] בעניין הפיוט אראלי מרומים וכו', האם צריכים לומר לפני כן את המלים מרן דבשמיא לך מתחננין אנן וכו', ובסופו את המלים והב לן ליבא לתיובתא וכו', השלמה לגבי מי חיבר פיוט זה, וחשיבות אמירתו למרות שאיננו נכלל ב"ב הסליחות העיקריות.

המלצת מרן שליט"א לומר באשמורות את הפיוט יום נעקד יצחק לקרבן עולת וכו', להר"ר יוסף בן ישראל משתא זצ"ל, לאחר הפיוט אם אפשר רובע הקן וכו' או במקומו, וביאור פיוט זה בהרחבה. ביאור דברי מהרי"ץ זיע"א לגבי מנהגינו שלא תוקעים במוסף דר"ה יותר מעשר תקיעות, ובירור דברי המפרשים בעניין כמה יבבות יבבה שרה אמנו בעקידת יצחק וכו'.

בעניין ה'בית האחרון' שבפיוט יום נעקד יצחק וכו', האם הוא הוספה שלא מן המקור.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 03-642-23-33-072 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 708

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,

וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתרומים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

שיעור מוצש"ק נצבים, אשר בעצם כולל גם את 'וילך', רק שלפעמים ישנו צורך לחלוק את פרשת נצבים לשתיים. הפרשה נקראת, 'נצבים כולה'. דהיינו, זאת פרשת נצבים בעצם, רק שבשב"ק זו קראנו גם את חלקה השני. ובגלל שלפעמים קוראים את החלק הזה [וילך] בפני עצמו, הדבר נהיה כביכול ישנה 'פרשת וילך' [ועין בהרחבה בשיעור מוצש"ק נצבים וילך התש"פ].

השיעור מוקדש

ע"י ידידנו היקר רבי איתי דהרי הי"ו, לעילוי נשמת אביו רבי יוסף בן צדוק דהרי ז"ל, שביום ד' תשרי יחול יום פטירתו, תנצב"ה. ולהצלחת כל בני משפחתו. בעבור שהתנדב ומתנדב תמיד ביד רחבה ובנפש חפצה למוסדות יד מהרי"ץ.

ברוך ה', יש לו זכות גדולה בפירסום והפצת השיעור, להשמיע אותו במערכת קול הלשון וכו', קול י"ץ ב"פ [תהלים כ"ט, ד']. אני בעצמי אינני יודע במדויק מה, אבל אני יודע כי ב"ה הדבר תחת אחריותו, וכי הוא מתמסר לעניין הזה. גם כאשר לפעמים השיעור הוא במקום אחר. ירבו כמותו בישראל.

כמרכן השיעור מוקדש ע"י יצחק פנחס בן יהודה אריה לייב הי"ו, מארצות הברית, לעילוי נשמת אביו רבי יהודה אריה לייב בן אברהם מאיר ז"ל, תנצב"ה. ולהצלחת כל בני משפחתו.

בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

כמרכן השיעור מוקדש על ידי רבי מרדכי מנחם בן זאב משה הי"ו, מארצות הברית, לברכת שנה טובה לו ולכל בני ביתו. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רוחה והצלחה בכל מעשי ידיהם – תענו אמן בכוונה, בכדי שהברכות יחולו. כי מי שמברך, הוא ג"כ מתברך. הדבר פועל לשני הכיוונים – וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בעניין הפיוט שבסליחות, אליך ה' אקרא וכו' שבט יהודה בדוחק ובצער וכו', מיהו אותו שמע"ה הרמז בר"ת שבמלים שבט יהודה וכו'. דחיית הגירסא שכתבו חלק מסידורי הספרדים בסוף הפיוט, 'אל מלך יושב על כסא רחמים' [האל"ף בסגול], אין ראיה מעניין כפילות המלים בנוסח על הנסים וכו' כשם שעשית עמהם וכו', ודוגמאות לכך שהפייטנים סיימו במלים דלעיל ולא תיקנו זאת שם.

ב'אשמורות' אנחנו אומרים – לפני הפעם הראשונה שמזכירים י"ג מדות – את ה'סליחה' המתחילה במלים, אליך י"ץ אקרא, משגב לעתות בצרה. בקרוב עלי מרעים, זלעפה אחזתני מרשעים וכו'. ואחר כך אומרים, שבט יהודה בדוחק ובצער, הישאג אריה פיער וכו'.

בכוונה התחלתי עם המלים, אליך י"ץ אקרא. ראשית, כדי לא להתחיל במלים 'שבט יהודה בדוחק ובצער', אלא להתחיל בדבר טוב. דבר שני, משום שלמעשה זהו פיוט אחד. בסידורים נראה כי אלו שתי פסקאות, הפרידו זאת לשתיים, כיון שהחלק הראשון הוא על סדר א"ב ג"ד. הא"ב מסתיים במלים, תשלם גמול לכל אויבי נפשונו, יראו עינינו וישמח לבנו. ולאחר מכן מתחילה כביכול פסקא חדשה, שאינה ממשיכה על סדר א"ב ג"ד.

כמרכן, רשום כאן את שם המחבר, שמעיה. ש'בט יהודה וכו', מ'קוים וכו', ע'מוד בפרץ וכו', י'ונתך וכו', ה'בה לנו וכו' – זהו ר"ת שמע"ה. ואחר כך, חז"ק. ח'דש ימינו וכו', ז'כור בניך וכו', ק"ץ הנחתם וכו'. שמע"ה חז"ק.

במחזור אהלי יעקב [דף ז'] מובא בזה"ל, בקונטרס הפיוטים שבסוף ספר זב"ש כתב עליו, אליך ה' אקרא, נוסדה מיסוד עולם, צדיק תמים היה בדורותיו, גדול מרבן שמו, שמו שמע"ה, אשר זכה למצוא חן בעיני אלהים. לא כתובים פרטים מדויקים עליו, כגון מה שם משפחתו, ובאיזה זמן הוא היה, אבל זהו בימי קדם.

וכל חכמי א"י הסכימו לאמרה בעשרה, בזמן הצרה שלא תבוא וכו'. כאשר חז"ו 'שבט יהודה בדוחק ובצער' – הרי רוב עם ישראל כיום, הוא משבט יהודה – אומרים את הסליחה הזאת. גם אצלינו התימנים, הדבר היה כך.

וגם בכל המדרשים והשיבויות, מיד אחר סיום ההלכה, נהגו לומר התחינה הזאת, אלא שאין מתחילין רק מהבית שמתחיל שבט יהודה, ואח"כ אל מלך וכו'.

א"כ אני רואה כי אצל הספרדים בסליחות, אין את ההתחלה, אליך ה' אקרא וכו'. אבל אנחנו, כן אומרים זאת בסליחות.

בדרך כלל, בנוסחאות הרגילות – גם בתפילה – מסיימים במלים, 'כך עשה עמנו נסים וגבורות בעת ובעונה הזאת'. אבל ברמב"ם, וכך נהוג אצלנו, מוסיפים את המלים, ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך. והסיבה היא, כיון שהוספנו כאן בקשה בסוף, 'כשם שעשית וכו' כך עשה עמנו וכו', ע"כ רוצים להחזיר זאת לברכת 'הודאה'. הרי זאת ברכת מודים, נודה לך וכו', להחזיר זאת להודאה. אבל בברכת המזון, בלאו הכי אומרים את המלים הללו בכל ימות השנה, בלי קשר לימי החנוכה, א"כ לא צריך לומר זאת פעמיים.

הדבר מעניין. זכורני שבהתחלה הוא – הרה"ג נתנאל אלשיך שליט"א – חשב, כי אכן אומרים זאת פעמיים. וישנם כאלה שאמרו כך. אבל אמרו לו, מה פתאום? אף אחד לא נוהג ככה, ואז הוא תיקן זאת קצת.

בכל אופן, השואל טוען, הנה רואים מכאן, שלא אומרים את אותו המשפט פעמיים.

מה אתם אומרים? 'אל מלך', זאת חכמה, או התחכמות?

אני אומר, כי זאת התחכמות. הדבר אינו נכון. מחבר הפיוט, ה'צדיק יסוד עולם' הזה, לא נתכוין לכך.

ישנו הבדל גדול, בין נוסח על הנסים וכו' בברכת המזון, כי שם אין סיבה לומר את אותם המלים פעמיים. ברם בנ"ד, המלים הללו הן חלק מן הפיוט. הרי זהו חרוז, שֶׁבֶט יְהוּדָה בְּדוֹחַק וּבְצַעַר, הִישָׁאג אֲרִיָּה בַּיָּעַר. מְקוֹיִם יִשְׁוּעָתְךָ אָבוֹת וּבָנִים, הָעֲנִיִּים וְהָאֲבִיּוֹנִים. וכו'. שְׁוַעֲתָנוּ תַעֲלֶה לְשָׁמַי מְרוֹמִים, אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כֶּסֶּא רַחֲמִים. הפייטן היה צריך לגמור את הפיוט. ולאחר מכן, ישנה את התפילה הקבועה, אל מלך וכו'. לא חוזרים על כך סתם.

שנית, ישנו הבדל נוסף. את המלים שבסוף הפיוט, 'אל מלך יושב על כסא רחמים', רק הש"צ אומר אותן. אבל את המלים הבאות, 'אל מלך יושב על כסא רחמים מתנהג בחסידות וכו', כל הציבור ביחד אומר אותן. א"כ, הדבר אינו נקרא שמכפילים.

דחיית הגירסא שכתבו חלק מסידורי הספרדים בסוף הפיוט שבט יהודה, 'אל מלך יושב על כסא רחמים' [האל"ף בסגול], אין ראיה מעניין כפילות המלים בנוסח על הנסים וכו' כשם שעשית עמם וכו', ודוגמאות לכך שהפייטנים סיימו במלים דלעיל ולא תיקנו זאת שם.

בפיסקא האחרונה [שלפיוט שבט יהודה וכו'], הפייטן מסיים במלים דלקמן, שְׁוַעֲתָנוּ תַעֲלֶה לְשָׁמַי מְרוֹמִים. אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כֶּסֶּא רַחֲמִים. ולאחר מכן, הציבור אומר את נוסח אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כֶּסֶּא רַחֲמִים, מְתַנְהֵג בַּחֲסִידוֹת וכו', ואח"כ י"ג מדות.

השבוע שאל אותי אברך בטלפון, כי ישנם סידורים ספרדים, שבמקום לכתוב 'אל מלך יושב על כסא רחמים', הם כתבו 'אל מלך יושב על כסא רחמים וכו'. הוא אמר לי, כי אלו סידורים בודדים, אחד או שנים. אחד מהם, הוא 'הסידור המדויק' – איש מצליח.

כנראה עשו כאן תיקון, בכדי שהדבר יהיה מובן. אמנם בודאי כי בפיסקא הבאה, אל מלך יושב על כסא רחמים מתנהג בחסידות וכו', תיבת 'אל' בצירי. אבל בסוף הפיוט, כדי שלא תהיה כפילות, פעמיים אל מלך וכו', הם ניקדו את התיבה 'אל' בסגול, אֵל. להורות כי הכוונה היא, למלך. שְׁוַעֲתָנוּ תַעֲלֶה לְשָׁמַי מְרוֹמִים, למלך יושב על כסא רחמים'. לכן לדעתם צריך לכתוב, 'אל' מלך יושב על כסא רחמים.

השואל אמר לי, כי הציבור לא מקבל זאת. אבל הוא הוסיף וטען, כי לכאורה ישנו דבר כזה אצלנו, בברכת המזון, בנוסח על הנסים וכו' שאומרים בימי החנוכה. כתוב בסוף הפיסקא, כך עשה עמנו נסים וגבורות בעת ובעונה הזאת. ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך. ואח"כ עוד הפעם, ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך ומברכים את שמך וכו'. בסידור תורת אבות, הוא שם את המלים הללו 'בסוגריים'. במהדורא הראשונה, המלים הללו לא היו בסוגריים, אבל לאחר שהעירו לו על כך, הוא הוסיף הערה בזה"ל, 'המנהג לדלג על תיבות אלו. אבל כשאומר על הנסים בהרחמן, יאמר'. ואכן, למה להגיד זאת פעמיים? [עיין בשיעור מוצש"ק מקץ התש"ע].

אבל יתירה מכך. ישנה הוכחה, שהדבר הוא כן. בפיוט אם אפס רובע הקן וכו', גם שם הפייטן מסיים אותו הדבר, עוררה גבורתך להקיץ נרדמים, למענך תפודה חרדים נדהמים. לבקש סליחתך היום משכימים, אל מלך יושב על פסא רחמים. ולאחר מכן הציבור אומר, אל מלך יושב על פסא רחמים, מתנהג בפחסידות וכו', ואת י"ג מדות. כאן, אי אפשר לתקן ולכתוב, 'אל' מלך. בשלמא לגבי הפיוט דלעיל [שבט יהודה וכו'], עוד אפשר להבין, כי הכוונה היא כמו 'למלך'. 'שועתנו תעלה לשמי מרומים – למלך יושב על כסא רחמים'. אבל כאן [בפיוט אם אפס וכו'], בודאי אי אפשר להסביר כך, 'לבקש סליחתך היום משכימים – למלך יושב על כסא רחמים'. פה לפי המלים, הדבר אינו מתחבר.

אסבן, יגיד עליו רעו'.

ראיתי כי אצל הספרדים ישנו עוד פיוט דומה, אשר ג"כ מסיים במלים הללו.

ה' אלהי הצבאות יושב הכרובים. פטית לעמך שובו בנים שובבים וכו'. את הפיוט הזה, אומרים גם אצלנו [התימנים], אולם אצלנו הוא נגמר במלים, שבונו אליך נערים ושובים, תמוכים פטוחים על רחמך הרבים. כאן הוא נגמר. אבל ראיתי כי אצל הספרדים, ישנו עוד בית, 'רחם תרחם עלינו צור שוכן מרומים, אל מלך יושב על כסא רחמים'. ואח"כ שבט יהודה וכו'.

יוצא לפי זה, כי ישנם לנו שני מקומות, שהפייטנים סיימו במלים הללו. ובמקומות הללו, לא מתאים התיקון. ואכן גם בסידור איש מצליח, לא תיקן זאת שם, אלא רק כאן [בפיוט שבט יהודה] תיקנו.

יתירה מכך, אם אכן הפייטן נתכוין כך, 'אל מלך' – למלך, 'שועתנו תעלה לשמי מרומים, למלך יושב על כסא רחמים', אזי הדבר תמוה, כי למעשה הוא אינו חייב לומר כך. הרי ישנם הרבה מקומות, שכאשר אומרים משהו בהתחלה, הוא חוזר ג"כ אל ההמשך.

למשל ב'סליחה', אלהינו ואלהי אבותינו. אל תעש עמנו פלה, תאחז ידך בפשפוט. ישנם המפרשים, כי המלה 'אל', חוזרת גם על

הסיפא. דהיינו, 'אל תעש עמנו כלה, אל תאחז ידך במשפט'. הפייטן לא כתב זאת, כי מבחינת משקל המלים שבפיוט, הוא לא יכול להוסיף מלה, שלא תפגום ב'משקל'. אבל המלה 'אל', חוזרת גם על הסיפא.

אותו הדבר בנדון דידן, הפייטן לא חייב לכתוב, 'שועתנו תעלה לשמי מרומים – למלך וכו'. ואם הוא אכן היה מתכוין לכך, היה עליו לכתוב כך, 'אל אל מלך יושב על כסא רחמים'. היה כותב פעמיים את המלה הזאת. אם רצונו היה, לפרש זאת.

על כרחך, מיניה וביה מוכח, שהדבר אינו נכון. בפרט אצלנו [התימנים], שההבדל בין סגול לבין צירי, הוא הבדל גדול. אצל הספרדים, צירי וסגול, זה אותו הדבר. הכי הרבה, גם אם ישנם אשר מבדילים קצת, זהו הבדל דק מאד, וקשה להבחין בכך. א"כ ברור, שאצלנו המסורת אינה כן. ולמעשה, בכל הסידורים מנקדים כך, 'אל'. ולפי מה שאמרנו לעיל, הדבר מוכח מיניה וביה, כי הפייטן לא נתכוין לכך.

למסקנא, צ"ל 'אל' בצירי. אי אפשר לזוז מכך.

ביאור הטעם שכתב מהרי"ץ זיע"א לגבי הפיוט רחמנא וכו', כי בעשיית מוסיפים חמש פיסקאות של כתבין וכו' כנגד ה' אצבעות הכותבות, ושגם בפיוט אלהינו שבשמים וכו' צריכים להיות חמש פיסקאות של כתבנו בספר וכו'.

בעת, דבר נוסף [הנוגע ל'אשמורות']. הדבר בזכות ידידנו היקר והנעלה הרב אליהו נהרי הי"ו. הוא שם ליבו לדבר, אשר לכאורה צריך עיון. ובמסקנא אומר בעז"ה, כי אכן הדבר צריך תיקון.

בפיוט רחמנא וכו', מוסיפים בעשיית כך, רחמנא, כתבנן בספרא דחיי, בדיל ויעבר. רחמנא, כתבנן בספרא דרחמי, בדיל ויעבר. רחמנא, כתבנן בספרא דצדיקי, בדיל ויעבר. רחמנא, כתבנן בספרא דישרי ותמימי, בדיל ויעבר. רחמנא, כתבנן בספרא דפרנוסי ומזוני, בדיל ויעבר.

בעז"ה נגיד זאת, בעשרת ימי תשובה. מוסיפים באות כא"ף, את כתבנן וכו'.

שערי יצחק – השיעור השבועי

בכדי להבין זאת יותר, נביא את המקור – חושבני כי זהו המקור הכי מפורש – בתיקוני הזהר [תיקון נ"ה, דף ח"פ ע"ב] וז"ל, ואוקמוהו מארי מתניתין, דלית פוחתין ביה מעשרה מלכיות ומעשרה זכרונות ומעשרה שופרות, דא יו"ד ק"א וא"ו ק"א (נ"א יו"ד ק"י וא"ו ק"י). מלכיות, ותמלוך אתה הוא ה' אלהינו. זכרונות, אתה זוכר, זכרנו לחיים. שופרות, תקע בשופר גדול. ועוד, תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו. מאי בכסה, דא שכינתא תתאה. ובה 'כתבנו לחיים', דאיהי כתיבה מסטרא דימינא, ומסטרא דשמאלא וכו'.

דתמן כתיבה, ואיהי חרות על הלחת. יד כותבת, ויד חותמת. ואיהי חד יד הגדולה, דאתמר בה וירא ישראל את היד הגדולה. ותניינא יד החזקה, הדא הוא דכתיב [דברים ד'] וביד חזקה וכו', ורזא דמלה ה' אלקינו ה', יד הגדולה וכו'.

ובסוף [בדף פ"ט ע"א] כתוב כך, תלת אצבעין, מתייחדין בקולמוס לכתיבה. ועלייהו אמר בן זומא, אין בין מים העליונים למים התחתונים, אלא כשלש אצבעות. כך הגירסא כאן.

זאת גמרא ידועה במסכת חגיגה [דף ט"ז ע"א], כי בן זומא הציץ ונפגע. הוא כבר ראה דברים, לא מעלמא הדין. 'אין בין מים העליונים למים התחתונים, אלא שלוש אצבעות בלבד'. מי שקורא את הגמ', אינו מבין על אלו 'אצבעות' מדובר? אולם כעת, נתגלה הסוד. הוא מתכוין, שישנן 'שלוש האצבעות העליונות', דהיינו חסד גבורה תפארת. זה במים העליונים, 'המים החיים שבבינה'. ויש במים התחתונים, שזאת ה'מלכות'. הקולמוס רומז למדת יסוד, ושלושת האצבעות [האוחזות אותו] הן חסד גבורה תפארת, ושתי האצבעות התחתונות הן נצח והוד. והנייר שכותבים עליו, זאת מדת מלכות. הפלא ופלא.

ותרין אצבעאן, אינון דסמכין לון – הן נשענין עליהן – ואינון כתרי גלימי דסחיפי אהרדי.

אלו חמשת האצבעות. כך כביכול, כאשר כותבים בשמים. כמובן, אנחנו ממשילים משלים. זהו כפי שכתוב, 'שלושה ספרים

מהרי"ץ זיע"א כותב [עץ חיים ח"ג דף ל"ח ע"ב] על כך, כי ישנן כאן חמשה 'כתבינן', והדבר אינו סתם, אלא מכוון.

וז"ל מהרי"ץ שם, בעשרת ימי תשובה, אומרים כאן 'כתבינן', במספר חמש, כנגד חמש אצבעות הכותבות.

זהו חידוש של מהרי"ץ. הדבר אינו כתוב בשום ספר. ישנם כאלה שחשבו, כי הוא לקח זאת מהספר חמדת ימים, אולם הדבר אינו נכון. החמדת ימים הביא, את הטעם השני שמהרי"ץ כתב. מהרי"ץ הקדים את הטעם שלו. בדרך כלל, הוא היה אמור להקדים את החמ"י, אבל כיון שהטעם של מהרי"ץ יותר מתקבל על הדעת, לכן הוא הקדים זאת.

החמ"י כתב טעם, על פי הסוד. כפי שמביא מהרי"ץ שם בזה"ל, ובחמדת ימים כתב, כנגד חמש גבורות מנצפ"ך.

למעשה, לבעל מחזור אהלי יעקב, היה רק את הטעם שכתב מהרי"ץ, וע"כ הוא הביא רק אותו. הוא לא כתב מהו המקור, אלא באופן סתום.

וזה לשונו [בדף ח' ע"ב], במשנת חסידים, הסדר דחיי. דרחמי. דפרנסא. דצדיקי. דישרי. ישנו סדר אחר.

ומצאתי כתוב, שהוא כנגד חמש אצבעות של יד, כידוע.

אינני יודע, מדוע הוא התעלם, ולא ציין במדויק את המקור, אבל בכל אופן זהו הטעם של מהרי"ץ.

מה פירוש דברי מהרי"ץ, 'חמש אצבעות הכותבות'?

הביאור הוא, כי כאשר האדם כותב, הוא אוזן את העט בשלוש אצבעות, אולם הוא נשען על שתי האצבעות הנוספות [מרן שליט"א מדגים זאת]. כמובן, זהו משל. אנחנו מדברים על הקב"ה, שיכתוב אותנו וכו', אבל בשמים ובארץ, הדברים הם מקבילים. 'בצלם אלהים עשה את האדם'.

מהרי"ץ כתב את דבריו, בהנחה שכולם יבינו. כי למעשה, הדבר כתוב בספר הזוה"ק, בכמה מקומות.

נפתחים' – לא ניכנס כעת אל הנושא הזה, אולי דיברתי על כך כבר בעבר – מה הם הספרים הללו? אנחנו מזכירים [ב'אשמורות'] כל מיני ספרים, ספרא דחיי, ספרא דרחמי וכו'. הרבה ספרים. ישנן כל מיני גירסאות, איזה ספרים ישנם? אם הדבר בגדר משל, אזי מובן שזהו רק כך. זה לא שישנו ספר כזה וספר כזה, אלא הכוונה שזהו דבר נצחי, כמו דבר הכתוב. לא ישכחו ממנו, כי הוא רשום בפינקס. כך אם זהו משל. אבל כנראה, ישנם בכך דברים יותר גבוהים.

למעשה, אפשר להוסיף עוד טעם, כי הדבר מכוון כנגד חמשה חומשי תורה. דהיינו, לא סתם אומרים חמשה 'כתבנו בספר', אלא שזהו כנגד חמשה ספרים של-תורה.

דבר זה, למדתי מדברי הספר עץ יוסף [בסידור אוצר התפילות, דף קצ"ד ע"א], בפיסקת 'אבינו מלכנו', ישנם שם ג"כ 'כתבנו' [שמוסיפים בעשיית], ובפירוש עץ יוסף כתב על זאת כך, וכדלקמן. כנראה מקורו הוא, במחזורים הישנים. מצאתי זאת במחזור זולצבך, משנת תקנ"ד. ישנם שם פירושים, מחכמי אשכנז הקדמונים. הוא כתב על זאת בשחרית של יום חול, כי הרי האשכנזים אומרים 'אבינו מלכנו' גם בצומות, לכן הם מדפיסים זאת בסידוריהם גם בתפילת שחרית של כל ימות השנה.

בכל אופן, הוא כותב בזה"ל, 'אבינו מלכנו, כתבנו בספר חיים טובים', הוא ספר בראשית, שבו ינתן חיים לכל היצורים. בריאת אדם הראשון. זהו 'ספר חיים'.

'בספר גאולה וישועה', הוא ספר שמות, שבו כתב גאולת ישראל מיד מצרים וישועתם. 'בספר פרנסה וכלכלה', הוא ספר במדבר, שבו הפן הבאר והשליו. 'בספר זכיות', הוא ספר דברים, שבו כתב פטירת משה רבינו ע"ה וזכיותו, ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. 'בספר מחילה וסליחה', עיין מ"ש לעיל, והוא ספר ויקרא, שקרבנות באים למחילה ולסליחה.

לפי איך שהוא מסביר, יוצא כי זה לא לפי הסדר. ספר ויקרא, הוא בסוף. אולי בדבר זה,

תלויים שינויי הנוסחאות. בספרים ישנן כמה גירסאות, את מה להקדים ואת מה לאחר, או אלו ספרים בדיוק מזכירים.

בכל אופן, הרעיון הוא, שישנן חמש.

שאל הרב אליהו נהרי יצ"ו, א"כ מדוע ב'סליחה' אלהינו שְׁבִשְׁמִים וכו', מוסיפים בעשיית רק ארבע פסקאות, של 'כתבנו בספר'?

אנו אומרים שם כך, אלהינו שְׁבִשְׁמִים, כתבנו בספר חיים טובים. אלהינו שְׁבִשְׁמִים, כתבנו בספר צדיקים. אלהינו שְׁבִשְׁמִים, כתבנו בספר ישרים ותמימים. אלהינו שְׁבִשְׁמִים, כתבנו בספר מזונות ופרנסה טובה.

וממילא נתעוררתי, כי גם בנוסח אבינו מלכנו וכו', ישנן רק ארבע פסקאות של 'כתבנו'. ואלו הן, אבינו מלכנו, כתבנו בספר חיים טובים. אבינו מלכנו, כתבנו בספר פרנסה וכלכלה. אבינו מלכנו, כתבנו בספר מחילה וסליחה וקפירה. אבינו מלכנו, כתבנו בספר גאולה וישועה. בסידורי האשכנזים והספרדים, ישנן חמש 'כתבנו'.

בספרי התכאליל, כפי מה שראיתי, כגון בתכלאל של מהר"י בשירי זצ"ל, גם ב'רחמנא' ישנן ארבע 'כתבנו'. אם כן, אם מהרי"ץ זיע"א כבר קיבל זאת – בבחינת 'מהיות טוב אל תיקרא רע' – שיהיו חמש 'כתבנו', א"כ הדבר היה צריך להיות גם ב'אלהינו שבשמים', ללכת בדרך זו ולהוסיף עוד אחד. ואכן בספר חמדת ימים – הרי מהרי"ץ ציין את הספר חמ"י – גם הוא כותב שם חמש 'כתבנו'. אם כן, מה נפשך?

החמדת ימים כותב ובפרק רביעי, ביאור הסליחות ונוסחתם, אות ל' בזה"ל, בעשרת ימי תשובה, אומרים כאן רחמנא כתבינן בספרא דחיי וכו'. וצריך לומר במספר חמש 'כתבינן'. הוא מדגיש זאת. הדבר סימן, כי גם הוא ראה שישנן נוסחאות שלא כתוב בהן כך. ומסתמא, גם מהרי"ץ מתכוין לכך. מהרי"ץ כתב בלשון, 'אומרים כן, אבל החמ"י כתב 'צריך לומר', רואים כי הוא בא לתקן זאת, כי ישנן ספרים שלא עשו כך.

שערי יצחק – השיעור השבועי

שהתעוררנו לכך – תיקנו את הדבר. המלים 'רחמנא, זיוך אשרי עלך', נשמטו מן הסידור. אבל לכל הפחות, דבר זה היה כתוב בפירוש עץ חיים למהרי"ץ, למהרי"ץ בעצמו הדבר נשמט תוך כדי הכתיבה. אותו הדבר בנ"ד, צריכים ג"כ להוסיף.

כעת השאלה, מה להוסיף? ישנן כל מיני גירסאות. על כן, בכדי שלא יהיו בלבולים, חושבני כי צריך שיהיה משהו המשותף, ולכן צ"ל 'כתבנו בספר זכיות'. גם בנוסח אבינו מלכנו, כפי שהאשכנזים מוסיפים כך ב'אבינו מלכנו'. הספרדים מוסיפים, 'כתבנו בספר צדיקים', אבל אם כבר אומרים 'כתבנו בספר ישרים ותמימים', אי אפשר לומר גם 'כתבנו בספר צדיקים', כי אז יהיו שש 'כתבנו', ואמרנו כי אין להוסיף יותר מדאי. א"כ בשלמא ב'אלהינו שבשמים', יש לנו 'צדיקים', ועוד 'ישרים ותמימים' בנפרד. אולם כאן, הדבר אינו אפשרי. ולעשות נוסח חדש, 'כתבנו בספר צדיקים ישרים ותמימים', זה לעשות משהו שאינו קיים. על כן, עדיף לקחת את 'כתבנו בספר זכיות', ולהוסיף זאת גם ב'אלהינו שבשמים' וגם ב'אבינו מלכנו'. הדבר טוב, גם מבחינת הזכרון. רצוי לתקן זאת בסידורים.

לגבי העניין דלעיל, בנוגע לרמז הזה של 'חמש אצבעות הכותבות', ראיתי כי דבר זה כתוב בעוד כמה מקומות. כפי שאמרנו, ישנן חמש אצבעות, כנגד חמש גבורות מנצפ"ך – אבל זהו כבר עניין עפ"י הסוד, וכן כפי מה שאנחנו אומרים, שזהו כנגד חמשה ספרי התורה, חמשה חומשין.

ב'ספר הכוונות' הישן, עם הגהות הרמ"ז, מובא [כוונת התקיעות, דף שני] בזה"ל, היד הכותבת, היא בינה. ה' אצבעות, חכמה גבורה תפארת נצח הוד. והקולמוס הוא יסוד, בסוד הו'. הב' אצבעות הנתונים על הנייר, שהוא סוד מלכות – הכוונה, שהנייר הוא סוד המלכות, כי הוא מקבל את כל מה שבא עליו, כפי שמדת מלכות מקבלת את כל השפע – הם נצח והוד. אלו שתי האצבעות התחתונות. והשלשה הנושאים את הקולמוס, הם חכמה גבורה

לא פחות, ולא יותר. החמ"י מדגיש גם, 'ולא יותר'. והם מכוונים בסדר המדות העליונות. ולכן לא יפה עשה מי שהגיה מדעתו, להקדים כתבין בספרא דרחמי, ואחר כך ספרא דחיי. כי אם לא יקדמו רחמיו, איך נזכה לחיי? כי המה מסודרים בסדר המדות העליונות, והראשון מכוון לאי"ץ והשני מכוון לחכמה אשר מאין תמצא, הנקרא אב הרחמן, ולכן אנו אומרים בו 'כתבין בספרא דרחמי'. וליודעי חן, יכין להם לכיון כתבין בספרא דחיי, סוד חסד גבורה תפארת דא"א, ששם סוד הידים הכותבות וכו', הוא מאריך שם ברמזים.

לאחר מכן, לגבי אלהינו שבשמים, כתב החמ"י בזה"ל, בעשרת ימי תשובה, יאמר כתבנו.

יכול להיות, שישנו קצת חילוק בין הדברים. כי האמת היא, שהדברים כתובים כאן ב'סוגריים'. א"כ שמא לא בעל חמ"י בעצמו כתב זאת, אלא המגיה, שזהו הר"ר ישראל אלגאזי זצ"ל, אשר הוסיף שם הוספות. אבל מסתמא, הדברים היו לנגד עיני מהרי"ץ, כי הדבר נמצא מן הפעם הראשונה שהדפיסו את הספר חמ"י. לכן אי אפשר לומר, שמהרי"ץ לא ראה זאת.

מובא שם [באות פ"ג] כך, ומצאתי כתוב, צריך לומר כאן חמש פעמים 'כתבנו', והם כנגד חמש גבורות מנצפך, הנכנסים ביסוד רחל, והם באים מחמש ידים דחמש פרצופים, שבהם סוד הכתיבה, כנודע. וזה סידרן, "כתבנו בספר חיים טובים", חסד גבורה תפארת דאריך. "כתבנו בספר ישרים ותמימים", חסד גבורה תפארת אבא. "כתבנו בספר מזונות ופרנסה טובה", חסד גבורה תפארת דאימא. "כתבנו בספר זכיות", חסד גבורה תפארת דז"א. "כתבנו בספר צדיקים", חסד גבורה תפארת דנוקבא. ולא יוסיף ולא יגרע מהם.

שאלה מהקהל: מה הספרדים מוסיפים? תשובת מרן שליט"א: ישנן חילופי נוסחאות. לא כולם מוסיפים אותו הדבר.

ברם נלע"ד, כי אין הכי נמי. חושבני, כי דבר זה נשמט. זאת השמטה. מי שיודע, גם בפיוט 'רחמנא' נשמט משהו, אבל ב"ה – מאז

תפארת. והנכתב הוא המוזכר בספר עליון חכמה וכו'.

גם בספר שפת אמת, להרמ"ע מפאנו, כתב [באות כת"ב] בזה"ל, כת"ב, ראשי תיבות כ'תר תזרה ב'רכה. והן שלוש השפעות מהבינה למלכות, שהוא כתב מפרש אחרי בנין הצלע, ליחדה עם בעלה, הוא הקולמוס הכותב ו', שבשם הנאחז בימין ע"י חמש אצבעות הכלולים בה"א עלאה, שהוא יד כותבות, והן גדולה וגבורה ת"ת אוחות בקנה הקולמוס, ונצח והוד סומכות מלמטה, ומלכות גם כן נקראת יד כותבת מד הת"ת שבה, מתגלה סוד שני כתובים המכחישים זה את זה, והמכריע.

א"כ, הדבר הוא מבוסס. וכפי שאמרנו, ישנם לכך שלושה טעמים. צריכים לכתוב בסידורים את התיקון הזה, ותהיה בכך זכות גדולה.

כוונתי היא, כי זה לא שאנחנו מתקנים את מהרי"ץ. אלא חושבני, כי אם מהרי"ץ היה פה, הוא היה אומר לנו, שאכן צריכים לתקן זאת.

המשך [לשיעור הקודם] בעניין הפיוט אראלי

מרומים וכו', האם צריכים לומר לפני כן את המלים מרן דבשמיא לך מתחננין אנן וכו', ובסופו את המלים והב לן ליבא לתיובתא וכו', השלמה לגבי מי חיבר פיוט זה, וחשיבות אמירתו למרות שאיננו נכלל ב"ב הסליחות העיקריות.

דיברנו בס"ד בסוף השיעור הקודם, לגבי הפיוט אַרְאֵלִי מְרוֹמִים, בְּשִׁיר וּשְׁבַח קָמִים וכו'. מה שאנחנו אומרים, בסוף האשמורות. אמרנו כי חיבר זאת אחד מקדמוני חכמי תימן נע"ג, הר"ר שמריה הכהן זצ"ל. הפיוט הוא עפ"י סדר א"ב ג"ד, ובסוף הוא רשם את שמו.

בזמנו הרחבנו, לגבי חשיבות העניין, מה שהמחברים כותבים את שמם בראשי הבתים. כי בכדי לעורר את זכות המחבר, חשוב לדעת את שמו של המחבר. ובפיוט אראלי מרומים, לאחר אותיות קרש"ת, קְרִבְת הַנְּעֻקָה, רִנַּת אִישׁ תָּמִים. שְׁעֵת צִיר שָׁבָה, תִּזְרָה מִמְרוֹמִים, כאן נגמר סדר א"ב ג"ד, ואח"כ הפייטן רמז את שמו בראשי תיבות, שְׁת מִחַתַּת רִצּוֹן, יוֹם הַקָּטָר סָמִים. ר"ת שמרי"ה. בַּזְפָּר הַמְּצוּא נָא, ר"ת כה"ן.

מחבר הפיוט היה פייטן קדמון, לפני בערך 600-700 שנה, לא יודעים במדויק את התקופה, מהו הדור שלנו, אבל הוא חיבר הרבה פיוטים, וזהו הפיוט המפורסם ביותר. הקדמונים היו אומרים את הפיוט הזה, ביום הכיפורים, לפני הפיסקא 'מכניסי רחמים, הכניסו רחמינו וכו', שזה כבר מתקופת הגאונים. זהו משהו, מעין פיוט זה. ומאז שהתחילו לומר את ה'אשמורות' בחודש אלול, הכניסו זאת גם בסוף סדר האשמורות, כי דבר זה מעלה את התפילה. אנו מבקשים מן המלאכים, הָלִיצוּ נָא, לְפָנַי בְּעַל הַרְחָמִים. דהיינו, שהתפילה שלנו תתקבל. לכן זה בסוף, בעין חתימה.

*

שנים רבות לא הבנתי, מה שראיתי בתכלאל כת"י של זקני מהריק"א, לגבי הפיוט אראלי מרומים, כי הוא כתב בזה"ל, זה אינו מן המרונות, אלא מן המלאכים. את המלים הללו, לא מצאתי בשום ספר אחר, ולא הבנתי מה פשר הדברים.

לגבי המלה 'המרונות', ישנו סגנון כזה. הרבה כותבים כך, 'מרונות'. אבל, אינני יודע למה? צריך להיות, 'מְרֻנּוֹת'. מְרֻנּוֹת דבשמיא. אני לא יודע, מהיכן בא הביטוי הזה, 'מְרֻנּוֹת' אולי בגלל המושג 'כבני מרון', אבל הדבר אינו קשור לכאן.

העיקר, רצונו להגיד, שזה 'מן המלאכים'. לכאורה, מה הוא רוצה לומר בכך?

ברוך ה', השנה הקב"ה האיר את עיני, וביאור הדבר פשוט מאד.

למעשה, הוא כתב אח"כ, את המלה 'מרן'. כוונתו כי צריך לומר את הפיסקא, מרן דבשמיא לך מתחננין אנן וכו', ואח"כ אראלי מרומים וכו'. אמנם בסוף, הוא לא כתב לומר את הפיסקא, והב לך וכו', אבל ראיתי תכאליל אחרים, אשר כן כתבו זאת. לומר גם בסוף, והב לך וכו'. לכאורה, הדבר אינו מתאים. לומר מרן דבשמיא לך מתחננין אנן וכו', ואח"כ אראלי מרומים? הדבר צריך להיות ההיפך. בכל התפילות, שאנו אומרים לפניהן

שנוהגים כיום בפשיטות. כך הוא המקובל. זה מה שהוא רצה לומר, לכן הוא העיר את ההערה הזאת, לאפוקי מאיזו טעות שהיתה נפוצה בזמנם, ואפילו בספרי התכאליל היו שכתבו בהתחלה ובסוף, או לכל הפחות בהתחלה. כי זאת שגיאה, וצריך להתחיל ישר 'אראלי מרומים'.

כעת בקשר לשאלה, מיהו מחבר הפיוט? ראיתי בתכלאל קדמון, משנת ה'רל"ג, שהביאו זאת ב'סדר הרחמים' של יום הכיפורים. אם כבר שנת ה'רל"ג, הביאו את הפיוט הזה, משמע כי הוא חי לפני כן. אולם כנראה, זאת אינה ראיה. כי התכלאל הזה, משנת ה'רל"ג, חושבים כי הוא משנת ה'רל"ג, אבל למעשה הוא רק העתיק מן הספר שלפניו, אשר נכתב בשנת ה'רל"ג. אולם הוא בעצמו, לא נכתב בשנת ה'רל"ג, אלא אחרי כן. א"כ יוצא, שזאת איננה ראיה. כוונתי לומר, כי לגבי 'העיבור', ישנם כאלה שהיתה להם סיבה להעתיק, ולכתוב מי שערך את זה, בשנת ה'רל"ג. כיון שהם העתיקו זאת משם, היתה חובה להעתיק כפי שכתוב בספר שלפניו, למרות שיכול להיות כי הוא בעצמו חי, אפי' מאתיים שנה אחרי כן. ככה שאין ראיה, מן התאריך.

מה שרצינו בעיקר להגיד הוא, כי כיון שב"ה – אני רואה כי השלט בבית המדרש עדיין נשאר, 'כנס יסוד להוצאת כתבי רבותינו חכמי תימן ע"י מוסדות נתיבות מהרי"ץ' – נתעוררו ללמוד וללמד, שישבו אברכים לפענח את הספרים. כפי שדיברתי אז בכינוס, שלצערינו בדרך כלל, כתבי חכמי תימן עד היום, לא באו מודפסים בצורה נכונה. רובם ככולם. מי שעסקו בכך, היו חוקרים של כתבי יד. הספרים לא מצאו את מקומם בעולם התורה, כי זה לא נכתב בסגנון המתאים לחכמי התורה. ישנם הרבה ספרים, שאם היו עורכים אותם בצורה מתאימה – למשל ספר המזרחי, ספר על הש"ס, אם היה מקבל את הצורה החיצונית המתאימה, היו אומרים, מה כבר יש בספר? כתבי יד, מחקרים, גירסאות, תפילות. זה הכל.

את המלים מרן דבשמיא וכו', אנחנו פונים אל הקב"ה. אבל כאן, בפיוט אראלי מרומים וכו', אנו פונים אל המלאכים. הרי עד כדי כך, שישנם כאלה שאמרו, שאסור לומר זאת, מכניסי רחמים וכו'. ישנו ויכוח גדול על כך. אבל מהרי"ץ אומר, כי אין בכך שום חשש. כי איננו פונים אל המלאכים, משום שכביכול יש להם איזה כוח. זהו כפי שכאשר מתפללים בקברי צדיקים, לא מתפללים אל הצדיק, שהוא יעזור לי, אלא שאני מבקש מן הצדיק שיתפלל בעדי. או דלמא, שאני מתפלל בזכות הצדיק. חס ושלום, אסור לתת למלאך איזה כוח, כביכול הוא יכול לעשות משהו. הדבר כמו עבודה זרה. דנו כבר בכך, ולמעשה נתקבל שהדבר מותר. לכן אנחנו אומרים, 'הליצו נא'. תמליצו. זאת אני מבקש. כפי שכאשר רוצים לפנות אל המלך, אבל חוששים שמא המלך לא יקבלם, אזי מחפשים מישוהו שמכירים, בכדי שיעשה 'פרוטקציה'. אם האדם מכיר איזה שר, או מישוהו אחר שיש לו קשר עם המלך, הוא מבקש ממנו שיכתוב לו המלצה, בכדי שהמלך יקבל אותו. כך אנו פונים אל המלאכים, שהם יעוררו את זכויותינו. אסדיכן, לא מתאים פה להתחיל, מרן דבשמיא וכו'.

מצד אחד, ראיתי כי ישנם תכאליל אשר כתבו זאת. אפילו בתכלאל עץ חיים למהרי"ץ, ביום הכיפורים, לפני אראלי מרומים וכו' כתוב 'מרן'. ומצד שני, לא כתוב בסוף, והב לן וכו'. אינני יודע, מהיכן הדבר בא. וישנם תכאליל, שכתבו גם בהתחלה וגם בסוף. הכניסו זאת, עוד לפני הפיוט הקודם, אליך ה' נשאתי עיני.

לכן כנראה עמדו על כך, כי זאת טעות. ועל כן מהריק"א כתב, כי אין זה מן המרנות, אלא מן המלאכים. כאן לא מתאים להגיד 'מרן'. מצד אחד, הוא כתב [בגוף הספר] 'מרן', כי כנראה בספר שלפניו זה היה כתוב, ע"כ הוא לא רצה להשמיט זאת. אבל הוא העיר, שזה לא קשור אל המרנות, כי זאת תפילה למלאכים, ולא מתאים פה להתחיל 'מרן' ולסיים 'והב לן', אלא תתחיל ישר 'אראלי מרומים'. כפי

אבל החלק הלבדני, להעיר ולהאיר את עיני הלומד. כי מי שיעיין בדבריו, יראה שהוא מאד קצרן. זה כמו רבינו חננאל, אתה חושב כי כביכול הוא מעתיק את הגמרא, אבל הינך רואה, כי פה הוא מוסיף, ושם הוא מעיר וכו'. מי שיעיין בשלחן ערוך המקוצר חלק יו"ד ואיסור והיתר, הבאתי את דברי ספר המזרחי על מסכת חולין, אשר עדיין לא נדפס. ואז ראיתי כמה דברים, ממש מאירים את העיניים. אבל צריך, שמישהו ישב וילמד את הספר, ולעורר את הנקודות, היכן החידושים. אבל ככה, לא רואים שום תועלת שישנה בספר הזה. ספר המזרחי, הוא בסגנון הספר בית תפילה, הפירוש על התפילה. הסגנון החיצוני של-ספר, לא נתן לזה מקום, כי לא מתאים שיכנס להיכלי התורה.

אבל בעת ב"ה – 'התורה מחזרת על אכסניא שלה' – שהתורה תחזור לידי אברכים, אשר שקועים בתוך עולמה של תורה, שיוציאו את הספרים בצורה מתאימה.

זה כמו הספר צידה לדרך על התורה, למהר"י צאהרי זצ"ל, שהוא ספר עצום ונפלא, אבל הוא נדפס ע"י אנשים פשוטים, בלי שום הערות, בקושי הגיהו אותו, נדפס עם שגיאות ובצורה לא מסודרת, משא"כ אם היו מדפיסים אותו בצורה נכונה. אני מביא רק דוגמאות.

על כן אני אומר, כי אנחנו צריכים לעורר – מצד אחד, את עצמינו. אבל לעורר גם – את זכות קדמונינו, לכן כפי שאמרנו, למרות שישנן באשמורות י"ב סליחות העיקריות, והפיוט אראלי מרומים – למרות שהוא על סדר א"ב ג"ד – אינו מ"ב הסליחות העיקריות, בכל זאת חושבני כי כדאי להגיד את הפיוט הזה, שהוא פיוט קצר. רצוי וראוי להוסיף לומר גם את זה, בכדי לעורר את זכות המחברים, זכות קדמונינו, שתעמוד לנו זכותם. כי בדור שלנו, אם אין את העבר שמאחורינו, קשה לראות את העתיד. מי שיראה, מה היו אבותינו בעבר? היכן למדו? מה הם למדו, ומה חיברו? אם לא יודעים את גדולתם בתורה, הדבר מוריד את כל החשק, להמשיך בדרך הזאת. אבל כאשר

יראו, שהיו גדולי תורה, המעניקים חמה בקומתם, אזי ירגישו כי ישנו בסיס, על מה לבנות, ולהמשיך בדרך. על כן אני אומר, כי אמירת הפיוט אראלי מרומים וכו', זאת הזדמנות לעורר זכות אבות, כדי שאנחנו נמשיך בדרך אחריהם. זהו דבר אחד.

המלצת מרן שליט"א לומר באשמורות את הפיוט יום נעקד יצחק לקרבן עולת וכו', להר"ר יוסף בן ישראל משתא זצ"ל, לאחר הפיוט אם אפשר רובע הקן וכו' או במקומו, וביאור פיוט זה בהרחבה.

ישנו דבר נוסף, דבר חדש, אשר אני ג"כ ממליץ עליו. והוא הפיוט, יום נעקד יצחק לקרבן עולת וכו'. [מרן שליט"א מבקש לחלק לציבור משתתפי השיעור, העתק הדפסה מן הפיוט הזה, וכדלקמן].

זהו פיוט, אשר במחוזות שלנו לא מכירים אותו. 'מחוז' הכוונה, המחוז של מרכז תימן, ועד הצפון. מכירים את הפיוט הזה, רק בדרום תימן. והסיבה היא, כי שמה הורתנו. מחבר הפיוט, היה שם. הפיוט הזה נפוץ, במחוז שרעב, ובמחוז ביצא, ובמחוז חבאן. אינני יודע, האם ישנם עוד, אבל בכל אופן המדובר על המחוזות שבדרום תימן. אבל במחוז צנעא – אם מישוהו אומר זאת בדורות שלנו – הם לא שמעו ולא ראו את הפיוט הזה.

אבל התפלאתי לראות, כי בזמן מהרי"ץ זיע"א, הפיוט כן היה מוכר. הדבר פלא עצום. מהרי"ץ במהדורא קמא של-אשמורות, הביא את הפיוט הזה, וכותב כי יש להגיד אותו.

אינני יודע, מדוע נשכח הדבר הזה? יכול להיות, אפשר אולי להבין את הסיבות, אבל במציאות, חושבני כי טוב שכעת אנחנו נעורר זאת מחדש.

האמת היא, כי צריכים לפרש את הפיוט הזה. בעז"ה בסוף חוברת 'שערי יצחק' הבאה, העורך ידפיס את הפיוט הזה [מצורף בסוף החוברת, בעמ' 22]. לקחתי זאת, מן הסידור זכור לאברהם, כפי שהם הדפיסו, אבל ישנם שם שיבושים, ע"כ תיקנתי זאת בידי. האמת היא, כי צריכים להדפיס זאת מחדש, ועם פירוש. לעת עתה תיקנתי בידי, שגיאות או דברים בניקוד.

למעשה, הזכרתי את העניין דלעיל כבר בזמנו [בשיעור מוצש"ק ראה התשע"ח בשכ"ט], הבאתי כי בסליחות ישנם פיוטים שונים, וש אפשר לשנות. והבאתי כי גם מהרי"ץ זיע"א כתב לגבי הפיוט הזה, בזה"ל, אם ירצה, יאמר פיוט זה במקום אם אפס רובע הקן. כי גם פיוט זה, מדבר על עקידת יצחק.

ואם שניהם כאחד טובים.

מה פירוש המלים, 'ואם שניהם כאחד טובים'? הרי ישנו כאן פיוט, המדבר על עקידת יצחק. ורואים כי הפייטן כתב את הפזמון, 'שוחט והנשחט והמאכלת', כי הן מקבילות אל המלים 'עוקד והנעקד והמזבח'. צריכים לדעת, השרעבים והבידאנים והחבאנים, אינם אומרים זאת ב'אשמורות', אלא בראש השנה. מהרי"ץ כותב זאת ב'אשמורות', אולם לא בראש השנה. כנראה בר"ה הפיוט לא נכנס, כי זה כבר יותר מדאי, אי אפשר להעמיס על הציבור עוד ועוד ועוד. על כן, בר"ה לא היה מתאים אצלנו, לומר את הפיוט הזה, אבל באשמורות הדבר אפשרי. מהרי"ץ אומר, כי לפעמים אתה יכול להגיד אותו. בכל אופן, הם אומרים זאת, אחרי הפיוט עת שערי רחמים וכו', עוקד והנעקד והמזבח. המחבר עשה פיוט מקביל, 'עוקד והנעקד והמזבח' – 'שוחט והנשחט והמאכלת'. זהו הפזמון אשר חוזר. ברם, הוא לא חזר על הדברים הכתובים בפיוט ההוא, אלא הוא השלים כאן דברים. את הדברים הכתובים בפיוט שם, הוא לא כתב בפיוט הזה, אלא הוא הוסיף דברים.

לכן מהרי"ץ אומר, 'ואם שניהם כאחד טובים'. דהיינו, הפיוט אם אפס רובע הקן, מתאר את העקידה, ובפיוט יום נעקד יצחק וכו', המחבר הוסיף דברים.

*

נעמוד כעת, לגבי כמה דברים בפיוט. ראשית, לגבי המלים בפזמון, 'שוחט והנשחט והמאכלת'. לכאורה, בשלמא 'עוקד והנעקד', הדבר הוא נכון. אבל 'שוחט והנשחט'? וכי אברהם אבינו, שחט את יצחק? יצחק אבינו נשחט? זאת שאלה אחת.

כתוב שם כך, יום נעקד יצחק, לקרבן עולת. נפשי בקרבי, כאבר צוללת. לכן בזה הנס, אני נצלת. בזכות אשר נמסר, לאש אוכלת. שוחט והנשחט, והמאכלת.

תראו את 'ראשי הבתים', יוסף בן ישראל משתא. זהו שם המחבר. הוא היה ממשפחת הרש"ש שבזי, הם נקראים 'בני משתא', הם היו חכמים גדולים, וגם פייטנים. לפי תוכן הפיוט רואים, כי הם היו בקיאים בכל מדרשי חז"ל, וגם בסודות התורה. הוא היה בדור, שלפני רבי שלום שבזי, עוד לפניו, אבל זאת המשפחה שלו.

ישנו תכלאל שהדפיסו, 'תכלאל שבזי משתא', אשר כתב אותו בנו של מחבר הפיוט דלעיל, והוא ג"כ הביא את הפיוט הזה. גם לבנו קראו בשם ישראל, ישראל בן יוסף בן ישראל.

מה שאנחנו ממליצים הוא, להגיד את הפיוט הזה – המדבר בעניין עקידת יצחק – אחרי הפיוט 'אם אפס רובע הקן'. או, במקום 'אם אפס רובע הקן'. ומי שנמצא בבית כנסת שלא מסכימים, שיאמר את הפיוט בעצמו, כל אחד לבדו. כפי שדיברנו בעבר, כדי שיהיה חידוש וכו'.

כיום בדר"כ הסליחות הן קבועות, אבל כבר דיברנו על כך [כדלקמן], כי בעבר הדבר לא היה כך, אלא כל אחד הוסיף מה שרצה. הדבר לא היה קבוע במסמרות, כפי שבזמנינו. היו משנים, מוסיפים דברים וכו'.

שאלה מהקהל: מה פירוש התיקון המופיע בדף [בצילום], במקום 'היום פָּמוּ קָדָם, אֲנִי נִשְׁפָּלֶת' – 'היום את מתה, וגם נופלת'?

תשובת מרן שליט"א: המדובר לגבי שרה אמנו, 'היום את מתה, וגם נופלת'. אני תיקנתי זאת, כי בכת"י הגירסא היא, 'היום את מתה, וגם נופלת'. בהמשך נגיע לכך בעז"ה. כי לפני כן, ב'בית' המתחיל במלים, שטן, הלך לבשר לאמו וכו', כתוב בסוף שוב הפעם, היום פָּמוּ קָדָם, אֲנִי נִשְׁפָּלֶת. וכי חזרו על אותם המלים, עוד הפעם? הדבר אינו מתאים. לכן תיקנתי, 'היום את מתה, וגם נופלת'. זהו תיקון שלי. אבל, לא המצאתי זאת.

שאלה שנייה, לגבי המלים 'יום נעקד יצחק לקרבן עולת'. פה צריכים להבין, את דרך הפייטנים.

מה פירוש המלים, 'קרבן עולת'? הרי המלה 'עולת', היא מלה נסמכת, א"כ היה צ"ל 'לקרבן עולה'. אלא התשובה היא, כי אכן הדבר נכון, אבל הסיבה שהוא לא כתב 'עולה', משום שכך זה לא יהיה חרוז, עם המלים 'צוללת', 'נצלת'.

ברם עדיין קשה, בסדר, א"כ תכתוב 'עולה', ותעשה חרוז עם המלה 'עולה'. צריכים להבין, מה קרה כאן? למה הוא כביכול אנוס, לכתוב 'עולת'?

לפעמים, כאשר יש לפייטנים לחץ, הם משנים דברים, אפילו שוא נח ושוא נע, בגלל משקל הפיוט. עניין החריזה והמשקל בפיוט, מאלץ אותם לפעמים לכתוב דברים אשר קשה להבינם, או אפי' שלא עפ"י הדקדוק, בכדי להתאים את המלים. אולם כאן, הרי כעת אתה מתחיל את הפיוט, 'יום נעקד יצחק לקרבן עולת'. מה זה 'עולת'? היה צ"ל 'לקרבן עולה', ואחר כך בהמשך הפיוט, תעשה חרוז עם המלה 'עולה'.

התשובה לכך היא פשוטה, אבל רצוני שאתם תגידו.

תגובה מהקהל: אולי משום שכל הפיוט, מסתיים באות תי"ו?

תשובת מרן שליט"א: בסדר, אבל כעת כאשר הוא – הר"ר ישראל זצ"ל – תופס בקולמוס ומתחיל לחבר את הפיוט, היה צריך להתחיל, 'לקרבן עולה', ולעשות חרוזים עם המלה 'עולה'. וכי לא היתה לו אפשרות, אלא רק לעשות חרוזים עם המלה 'עולת'? אין לו מלים מתאימות?

תגובה נוספת מהקהל: שמא בגלל הסיומת.

תשובת מרן שליט"א: יפה. ענית את התשובה הנכונה, ואני רק אסביר זאת.

הדבר אינו מתחיל מכאן. מחבר הפיוט, רצה לחפש מלים המקבילות אל המלים 'עוקד והנעקד והמזבח', ועלה לו 'שוחט והנשחט

והמאכלת'. מכאן הדבר מתחיל. וכעת, עליו לחפש חרוז, עם המלה 'והמאכלת'. הוא לא מצא משהו, שיהיה מקביל אל 'עוקד והנעקד והמזבח', רק 'שוחט והנשחט והמאכלת', ובגלל שהמחבר תימני, אצלו סגול ופתח הם אותו הדבר, א"כ המלה 'עולת' והמלה 'והמאכלת', הן חרוז.

*

לגבי המלים בהמשך, 'נפשי בקרבי, פֶּאָבֶר צוללת', עשו כאן שיבוש בדפוס, וכתבו 'פֶּאָבֶר' צוללת. כך הם ניקדו. לכן מחקתי ותיקנתי זאת, כי אָבֶר היינו כנף, ומה הדבר שייך לכאן? אבל אָבֶר, היינו עופרת. תרגום הפסוק [שמות ט"ו, י'] צָלְלוּ פְּעוֹפֶרֶת בְּמִים אֲדִירִים, הוא כך, אֲשֶׁתִּקְעוּ פֶּאָבֶרָא בְּמִין תִּקְיִין. וכן בפסוק [במדבר ל"א, כ"ב] אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעֹפֶרֶת, התרגום הוא כך, יֵת עֲבָצָא וְיֵת אָבֶרָא.

היום בזמנינו, לפעמים האנשים אינם יודעים לקרוא בספרים. אנחנו למדנו לומר, אָבֶר, שבלשון ארמית היינו עופרת.

א"כ פירוש, כי נפשי בקרבי, צוללת כמו אָבֶר. כביכול כ"כ אני בצער, כי הנפש כ"כ ירדה, צללה כמו עופרת. יפה. משא"כ אם זה אָבֶר, שפירושו כנף, אזי הדבר הפוך. הכנף אינו צולל, אלא מתעופף. כמו שנאמר [ישעיהו מ', ל"א] יַעֲלֹ אָבֶר בְּנִשְׁרִים, וכן [תהלים נ"ה, ז'] מִי יֵתֵן לִי אָבֶר בִּינָה.

*

בהמשך כתוב כך, 'לִכֵּן בָּזָה הִנֵּס, אָנִי נִצְלָת'. כאן לא שמתי לב, וצריך לעשות דגש באות צאד"י. תוסיפו זאת בדפים, וגם העורך יוסיף זאת בצילום שבחוברת. השתדלתי לתקן, אבל אני מקוה שלא שכחתי משהו. כי לאורך כל הפיוט, ישנם תיקונים. גם עשיתי פיסוקים, בכדי להקל על מי שיקרא זאת.

מה פירוש המלים, 'לִכֵּן בָּזָה הִנֵּס, אָנִי נִצְלָת'? על איזה 'נס' מדובר? הדבר אינו כ"כ ברור. מהו אותו הנס? שמא המדובר, לגבי זאת שיצחק לבסוף ניצל. אולי הדבר מלשון הפסוק, נִתְּתָה לִירָאִיךָ נֵס לְהִתְנוֹסֵס [תהלים ס', ו']. לִירָאִיךָ נֵס לְהִתְנוֹסֵס

שערי יצחק – השיעור השבועי

שני הסימנים'. הוא כותב, שהוא 'שמע' זאת. למה הוא צריך 'לשמוע'? כי כנראה, בספר הזוה"ק שלפנינו, הדבר אינו נמצא. וידוע, כי בזוה"ק שלפנינו, חסדים הרבה דברים. גם בזוה"ק עצמו רואים לפעמים, כי הדברים חסדים. הרי הדפסו אותו, מכתבי יד.

בכל אופן, לדבריו אברהם שחט ביצחק 'רוב שני הסימנים', והיה צריך שלוש שנים עד שיתרפא.

ישנם במדרשים דברים דומים, וישנם גם דברים הפוכים.

למשל בתנחומא [פרשת וירא, אות כ"ג] כתוב כך, מיד בנו שניהם את המזבח ועקדו על המזבח, ונטל את הסכין כדי לשחטו, עד שיצא ממנו רביעית דמו.

ראיתי כי ישנם כאלה, אשר עשו 'סוגריים' על המלים, 'עד שיצא ממנו רביעית דמו'. יכול להיות, כי זה לא 'עד שיצא', אלא עד שיצא. שמא הוא רק נתכוין לכך, רצה בכך, אבל לבסוף הדבר לא היה.

ברם במפורש מצאתי, בספר הדר זקנים [פרשת תולדות], שהביא מדרש מבעלי התוספות בזוה"ל, הריב"א – זהו רבינו יצחק בן אברהם – מצא מדרש, שנטמן יצחק בג' עדן שתי שנים, כדי לרפאתו מן החתך שחתך אביו כשהתחיל לשחטו. א"כ אברהם אבינו, כן התחיל לשחט את יצחק. לעיל הבאנו בשם הזוה"ק, שהוא שחט בו רוב שני סימנים.

גם בספר תיקון יששכר, להר"ר יששכר אָפֶן סוסאן, כתב [בסוף ספרו 'עיבור שנים ותקופות', דף קל"ב ע"ב], כי טפטה הסכין דם מעצמה. וכן הביא בילקוט ראובני, בשם ספר מגיד מישרים, למרן הבית יוסף.

בכל אופן, ישנן דעות כאלה, שיצחק אכן נשחט.

כנראה, דבר זה אינו כ"כ מוסכם. כי מאידך מצינו אחרת, במדרש בראשית רבה [נ"ו, אות ז], לגבי הפסוק [בראשית כ"ב, י"ב] וַיֹּאמֶר אֵל תְּשַׁלַּח יָדְךָ וגו'. לכאורה, מה הפירוש 'אל תשלח ידך'? הרי אברהם שחט בסכין, במאכלת?

הערה מהקהל: אולי כי בגלל שבדיוק הוא ראה את האיל?

תשובת מרן שליט"א: אבל לומר, 'בזה הנס, אני ניצלת'? הרי זהו רק פרט מסויים?

ראיתי כי בספר שירת ישראל [דף 728] כתב על כך בזוה"ל, 'לכן בזה הנס אני ניצלת', הוא שם את הדברים בפי כנסת ישראל. אם כן הוא רואה במעשה העקידה, נס. ואכן חז"ל אמרו, אלולי נתעכב אברהם לבדיקת סכינו, היה יצחק נשחט. ונס עוד יותר גדול בכך, שיצחק נשמע לאביו, וללא בקשת אות או מופת שאכן הוא צריך להיעקד בגזירת שמים. מה שאברהם אומר, יצחק מקיים. כמבואר במסכת סנהדרין דף פ"ט.

לא נראה לי, שהפייטן התכוין לכך. אלא כוונתו, שבזכות הנסיון הזה של עקידת יצחק, אנחנו עם ישראל ניצל. עומדת לנו הזכות, של עקידת יצחק.

[מצינו כזאת הרבה שזהו פירוש נס, ועיין נפלאות מתורתך (אשר עודנו בכתובים) פרשת קדשים על פסוק לא תקם ולא תטר ד"ה מצורף, ועץ חיים למהרי"ץ חלק ב' דף ע"ג אמצע ע"ב, ודף ע"ו ריש ע"א ד"ה לקן. גם בסליחות יום הכפורים בפיוט הפותח ישראל בחירי אל ילדי איתניך, בבית השני, זכור עושיו, גירסת מהר"י בשירי זכור נסיו, והיינו נסיונותיו. איתמר].

*

ע"כ אני אומר, כי כדאי להגיד את הפיוט הזה, גם באשמורות, מי שיכול. אם בציבור, אם ביחידות. מי שרוצה, יכול לקחת את הדפים. אני מקוה כי בעז"ה, כאשר הפיוט יצורף לחוברת [שערי יצחק], הוא היה יותר מופץ. כפי שאמרתי, הפיוט הזה נפוץ באיזורים של-מחבר, אבל הוא היה אחד מחכמי תימן, ועוד מעט נראה כי גם מהרי"ץ הביא את מהר"ש שבזי, לגבי נושא הקשור לזה.

*

לגבי הפזמון, 'שוחט והנשחט והמאכלת', הביאור הפלא ופלא.

השפתי כהן כותב, כי הוא שמע משם הזוהר הקדוש, כי 'אברהם אבינו שחט ביצחק, רוב

אומר המדרש כך, 'ויאמר אל תשלח ידך', וסבין היכן היה? נשרו שלוש דמעות ממלאכי השרת, ושחת הסבין. אמר לו, אחנקנו. אברהם אבינו מנסה, אולי בכל זאת. אם אין סבין, אולי נחנוק אותו. אמר לו, 'אל תשלח ידך אל הנער'. אמר לו, אוציא ממנו טפת דם. אמר לו, 'אל תעש לו מאומה, אל תעש לו מומה. אל תעשה שום מום.

לפי זה, יוצא ההיפך, כי אברהם לא עשה כלום. ישנן כאן סתירות, חילוקי דעות, או שאנחנו לא מבינים. ישנם כאלה האומרים, 'מדרשים חלוקים'. ישנם מדרשים ככה, וישנם מדרשים אחרת. עוד מעט נראה, גם בקשר לשרה אמנו. אנחנו אווזים, שאין מדרשים חלוקים. דהיינו, אכן נכון שהם נראים חלוקים, לפעמים נראה כי ישנן חילוקי דעות, אולם מי שיתעמק, ימצא איך 'להרכיב' את הדברים, ויראה שאין סתירות.

*

כפי שאמרתי לכם, הפיוט דלעיל צריך פירוש על כל דבר ודבר. אבל כאשר עברתי עליו, נתפלאתי לראות מה שכתוב שם בזה"ל, רעד לבב שרה, וגופה הפחיד. תוגה אחזתה, וזעף מרעיד. עת ראתה אביו, שהוא בא יחיד. אמרה, איה בני יצחק, אשר הוא עתיד. לעמוד בהר סיני, ולוחות יוריד. היום אני מתה, וגם נופלת.

הרי כתוב, כי שרה אמנו מתה אחרי העקידה. ולכן כתוב לאחר העקידה, בפרשת חיי שרה, וְתָמַת שָׂרָה בְּקֶרְתָּי אֶרְבַּע וָגו' [בראשית כ"ג, ב']. אבל לכאורה, הפייטן אומר כאן משהו, אשר איננו מכירים. 'רעד לבב שרה, וגופה הפחיד. תוגה אחזתה, וזעף מרעיד. עת ראתה אביו, שהוא בא יחיד'. וכי מכך שרה מתה? הרי ידוע מ"ש במדרשים, שהשטן בא ואמר לשרה שאברהם אבינו שחט את יצחק, ואז היא נבהלה וכו'. אולם כאן כתוב, שהיא 'ראתה אביו שהוא בא יחיד'.

בעת תשמעו, הפלא ופלא. המקור לכך, הוא במדרש אור האפילה – נור אֶלְצִ'לָאס, להר"ר נתנאל בן ישעיה זצ"ל. זהו הספר היחידי,

מחכמי תימן, אשר כתב זאת. והפייטן בנה זאת, על פי מה שכתוב שם.

יש לי את הספר נור אֶלְצִ'לָאס, בכתב יד. אמנם הספר כבר נדפס, אולם בכת"י שלי ישנם כמה שינויים. העניין הזה, שהוא 'בא יחיד', כתוב בשניהם, אבל אקרא בפניהם את לשונו, לפי איך שכתוב בכת"י. העורך ידפיס זאת בחוברת, בצורה מדויקת, כי עשיתי הבדל בין הנדפס – שהוא בסוגריים עגולות, לבין הכת"י – שהוא בסוגריים מרובעות. בכדי שלא לבלבל אתכם, בהדפסה יהיה ברור מהו הנוסח שלכת"י, ומהו הנוסח הנדפס.

בספר אור האפילה שם [דף ק"ט], התחיל בדבר שאנחנו מכירים. דבר שכתוב במדרש בראשית רבה, ובפרקי דרבי אליעזר. ההתחלה היא משותפת. אבל ההמשך, זהו חידוש שכתוב אך ורק בספר אור האפילה, והפייטן לקח זאת ממנו. רבי' שלום שבזי זיע"א, לפעמים מזכיר את הספר הזה, בשם 'מדרש האור'. הרי נור, פירושו אור. נור אֶלְצִ'לָאס היינו, אור החושך. אור האפילה. לכן קראו לזה, מדרש האור. היה להם את הספר הזה.

כתוב שם כך, 'זישב אברהם אל נעריו', (ו)היכן יצחק? למה יצחק לא חוזר?

דרך אגב, לפי הגירסא בדפוס, הוא מתחיל במלה 'והיכן'. אם מתחילים עם וא"ו, הדבר מראה כי זאת שאלה, אשר צריך לקפוץ ולשאול אותה, ב'תוך כדי דיבור'. כתוב עם וא"ו, 'והיכן? איפה יצחק?

(יצחק) עמד מן העקידה, והלך לבית מדרשו של שם. אמרו, שהשטן רצה להטעות את אברהם אבינו. אתא לותיה ואמר ליה, סָבָא, 'אוֹבְדָתָ לָבָן'. בכת"י כתוב כאן, 'מה הוה בדת ליבן'. אולם בדפוס, הגירסא היא כך, 'אוֹבְדָתָ לָבָן'. אולי הגירסא הזאת, ברורה יותר. גם בפרקי דרבי אליעזר, כתוב כך.

בכל אופן, השטן אמר לאברהם, 'סָבָא' – דהיינו זקן, 'אוֹבְדָתָ לָבָן' – הלב שלך הלך. איפה אתה? מה אתה עושה שטיות?

הבן אשר נולד לך לאחר ייאוש, אתה מבקש להשחיתו? השטן מנסה לבלבל את אברהם

שערי יצחק – השיעור השבועי

רועד, לא טו טו טו. 'רעד לבב שרה'. הרי כתוב כאן, כי מה שקבעו בתקיעות, שלוש, זהו כנגד שרה אמנו.

ביאור דברי מהרי"ץ זיע"א לגבי מנהגינו שלא תוקעים במוסף דר"ה יותר מעשר תקיעות, ובירור דברי המפרשים בעניין כמה יבבות יבבה שרה אמנו בעקידת יצחק וכו'.
בעת, אנחנו נכנסים לנושא אחר.

מי שיעיין בספר פסקי מהרי"ץ, בהלכות ראש השנה [דף קמ"ג. והמקור בעץ חיים דף ע"ד ע"א], יראה כי מהרי"ץ דן לגבי מנהגינו, בתפילת מוסף דר"ה, שלא לתקוע יותר מעשר תקיעות, דהיינו תשר"ת תש"ת תר"ת.

לכאורה, מדוע אנחנו לא עושים שלשים? ואם תאמר, כי זהו מפני שכבר יצאנו יד"ח בתקיעות דמיושב, בסדר, אבל מה הבעיא לתקוע עוד הפעם? ואם מפני טורח ציבור, זהו טעם חלוש. ע"כ מהרי"ץ כותב, כי כנראה ישנו טעם אחר לכך.

וזה לשון מהרי"ץ שם, שוב מצאתי טעם, למה"ר שלום שבזי ז"ל בספר חמדת ימים פרשת אמור [סוף דף פ"ד], שטעם ארבעים קולות, נגד ארבעים קולות שצעקה שרה בעת העקידה עכ"ל.

כפי שאמרתי לכם מקודם, ישנן קצת סתירות. שם כתוב, 'שלוש יבבות'. וכאן כתוב, 'ארבעים קול'.

מה פירוש המלים, 'שצעקה שרה בעת העקידה'? למה שתצעק 'בעת העקידה'? אלא מובן, כי הצעקה קשורה לעניין דלעיל, כי שרה צעקה כאשר ראתה את אברהם לבדו.

בספר חמדת ימים, במהדורא החדשה מכת"ק [ויקרא, דף 308] כתוב בזה"ל, תוקעין ארבעים קול, כנגד ארבעים קול שצווחה שרה ופרחה נשמתה, כיון שבישרה השטן שנעקד יצחק.

ולמה נסי ביה קב"ה לאברהם? מה הסיבה, שהקב"ה ניסה בכך את אברהם? דכתיב, ויעש אברהם משתה גדול [בראשית כ"א, ח']. פירש בזהר, דזמין לכל גדולי הדור, ולא זמין לעניין, ולא מחיאת שרה, לכך אענשא. בגלל ששרה לא מיחתה, לכן היא נענשה.

אבינו, ושואל אותו, תגיד, כיצד אתה עושה דברים כאלה?

אבל אברהם אבינו, [אֶזְלָא] ולא אשגח ביה. כאשר השטן ראה שאברהם לא שמע לו, הלך אצל שרה ואמר לה, הלא ידעת מה נעשה בעולם? בכת"י, לא כתובה המלה 'בעולם', ובמקום 'מה נעשה' כתוב 'מה אתעביד'.

אמרה, לא ידעתי. אמר לה, בנך אשר נולד (ליך) לעדן זקנות – בכת"י כתוב 'אחר זקנות' – הקריבו אברהם על המזבח. אמרה לו, (ו)מה ראה לדברך?

שוב הפעם, השאלה מתחילה עם וא"ו. רואים כי היא היתה מתרגשת. 'ומה ראייה'. כאשר מתחילים עם וא"ו, הדבר בא להגיד כי מיד היא שאלה כך.

אמר (לה), יבוא אברהם (לבדו) [יחידי]. אם את רוצה הוכחה לדברי, תסתכלי ותראי שאברהם יבוא לבדו. היכן יצחק?

(ו) כיון שראת מרחוק שלא בא (אברהם אלא יחידי) [יצחק עם אברהם] – ראתה שיצחק לא בא עם אברהם – התחילה בוכה ומיללת שלש יללות, ומתה.

הנה, הדבר כתוב כאן במפורש. דהיינו, השטן בלבב את שרה, ואמר לה, אם את רוצה הוכחה, תראי שאברהם יבוא לבד. אילו היא לא היתה חושבת על כך, אלא היתה מסתכלת וצופה לראות מתי אברהם בא, ואברהם אבינו היה חוזר, דופק בדלת ואומר שלום, אזי היא לא היתה שואלת על יצחק, כיון שאברהם היה אומר לה כי הוא שלח את יצחק לשיבה. ואכן זהו מה שהיה, כפי שכתוב בחז"ל כי יצחק הלך לשיבת שם ועבר. אבל כיון שהיא הסתכלה מרחוק, אזי לא היתה לה אפשרות לדבר, וכאשר היא ראתה שאברהם בא לבדו, הבינה כי השטן צדק, ויצחק אכן נשחט.

זהו מה שכתב הפייטן, 'רעד לבב שרה, וגופה הפחיד. תוגה אחזתה, וזעף מרעיד. עת ראתה אביו, שהוא בא יחיד'.

דרך אגב, ה'רעדה' הזאת, שהיתה שלוש יבבות, זהו סימן כי התרועה היא ברעידה, בקול

שמעתם? אנחנו איננו יודעים, על אלו תביעות, הקב"ה תובע את הצדיקים. היה לה עונש על הדבר הזה, בגלל שלא מיחתה.

א"כ אומר מהרי"ן, אולי בגלל הטעם הזה, לא מוסיפים על התקיעות, בכדי שהרמז יהיה מכוון.

בבארות משה שם, בני הרה"ג משה שליט"א דן, במה שדיברו בכמה ספרים, לגבי מה שכתב הערוך [ערך ערב], שעושים מאה תקיעות, כנגד 'מאה פעיות דפעיא אימה דסיסרא'.

הוא כותב [בבארות משה] כך, וצ"ב מה שייכות אלו התקיעות, ליללות אם סיסרא? מה קשורה לכאן, 'אמיה דסיסרא'?

דאף שבר"ה [ודף לגן] ילפינן מהי תרועה, מהכתוב באם סיסרא, בְּעֵד הַחֲלוֹן נִשְׁקָפָה וְתִיָּבַב [שופטים ה', כ"ח], היינו לעניין פירוש יבבא, ותו לא. לומדים מהמלה 'ותיבב', שנאמרה באם סיסרא. בסדר. אבל הדבר אינו קשור לתקיעות. מסבירים רק את פירוש המלה 'יבבה', אבל התקיעות עצמן, אינן קשורות לאם סיסרא.

ישנה שם אריכות על כך, ומובא כי ישנם כאלה שאמרו, כי זאת טעות. זה לא 'אמיה דסיסרא', אלא 'אמנו שרה'. והרב משה יצ"ו אינו מסכים לכך, כפי שכתב בזה"ל, אי אפשר לשבש הגירסא בכל הספרים שהעתיקו כן בשם הערוך.

ברם, אינני חושב שהדבר מופרך. כולם העתיקו מן הערוך, הדבר אכן נכון, א"כ ישנו מקור אחד. אבל השאלה, האם הטעות היתה במקור הראשון? הרי הדבר לא בא ממקורות שונים, בלי קשר, אלא כולם הביאו אותו. אז אם הטעות היתה שמה?

בכל אופן, בין אם נאמר 'אמנו שרה', או 'אמיה דסיסרא', איך שנגרוס, מה שברור הוא, שהמפרשים אומרים כך. כגון בפרקי דרבי אליעזר, ובאבודרהם, אשר כתבו זאת במפורש, כמובא בבארות משה שם [אות ת"ב]. האבודרהם כתב [בסדר תפילת ר"ה] בזה"ל, בר"ה נעקד יצחק ע"ג המזבח, ועל כן אמר

הכתוב 'יום תרועה יהיה לכם', כדי שיזכור לנו הקב"ה יללת שרה אמנו. א"כ ברור, שישנו קשר בין הדברים.

*

הרמב"ם בהלכות שופר [פרק שלישי הלכה ב'] כתב בזה"ל, תרועה זו האמורה בתורה, נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הגליות, ואין אנו יודעין היאך היא. אם היא היללה, שמיללין הנשים בְּנִהְיָתָן בשעה שמייבבין. או האנחה, כדרך שייאנח האדם פעם אחר פעם, כשידאג לבו מדבר גדול. או שניהם כאחד, האנחה והיללה שדרכה לבא אחריה, הן הנקראין תרועה וכו'.

זהו הספק המובא בגמרא [ראש השנה דף ל"ג ע"ב], האם זה 'ילולי יליל', או גנוחי גנח'. 'ילולי יליל', זהו מה שאנחנו קוראים בשם תרועה. ו'גנוחי גנח', אלו השברים, שהן כמו אנחה.

הרמב"ם כדרכו, לא מעתיק את הדברים כפי שהם, אלא משנה את המליצות. הוא כתב בזה"ל, 'כשמיללין הנשים בְּנִהְיָתָן. כך חושבני שצריך לקרוא. בְּנִהְיָתָן, לא בְּנִהְיָתָן. כי זהו 'נְהִיָּה', מלשון קול נְהִי [ירמיהו ט', י"ח]. אם נגיד בְּנִהְיָתָן, זה כמו 'נְהִיָּה'. נְהִיָּה הַדָּבָר הַזֶּה [מלכים א' י"ב, כ"ד]. יותר מתאים לומר כאן, בְּנִהְיָתָן. ישנה גירסא אחרת, בְּנִיָּהם. אם היתה הגירסא כך, היה טוב. כלשון הפסוק ביחזקאל [כ"ז, ל"ב], בְּנִיָּהם. אבל לפי הגירסא 'בנהיתן', שזה יותר מתאים, כי זאת לשון נקיבה, צ"ל בְּנִהְיָתָן. [ועיין עץ חיים למהרי"ן סדר שחרית ראש השנה דף ע' אמצע ע"א ד"ה סדר, במוסגר בשם הרב אחי"ה. ובהערות הרש"ן על עץ חיים מהדורתו (ה'תשל"ט) חלק ד' דף קמ"ח ע"א ודף קמ"ט ע"א, מה שהביא עוד מדברי חכמי תימן בזה].

בכל אופן, תראו דבר הפלא ופלא.

הרמב"ם כותב, דבר שלא כתוב בגמרא. 'כשמיללין הנשים בְּנִהְיָתָן'. נענצה ברמב"ם רוח הקודש, 'הנשים' – שתי נשים. שרה אמנו, ואמיה דסיסרא. דהיינו, קול היבבה, מצד הקדושה זה שרה אמנו, ומצד הטומאה – לבטל את כוח הטומאה – זה אמיה דסיסרא.

לישיבה. הכי הרבה, לפי האומרים כך. והוא קם בבוקר, עוד לפני שהיא קמה, בכדי שהיא לא תמנע אותו ברגע האחרון. כפי שאומרים בפיוט [עת שערי רחמים], סחר והשכים, להלך בבוקר. הוא נזדרז, לפני שהיא תקום, שמא ברגע האחרון היא תתחרט.

לפי זה רואים, כי שרה אמנו לא היתה מסכימה לכך. למרות שהיא היתה צדקת וגדולה, אבל סוף סוף היא אמה. הרגש שלה, בתורת אשה, לא יתן לה להסכים.

ישנו ספר בשם 'ספר הליקוטים', להרמ"ד ואלי זצ"ל, והוא מסביר [בדף קמ"ז] למה הנשים בכיניות? מדוע הן בוכות?

כך הוא כותב, הבכי, הוא מיתוק הדינים של חי. והכאב שגורם הבכי, הוא הדין עצמו שמתעורר. והנה לפי זה, מי שיהיה חלש בטבע ורך הלבב, תכף שיתעורר הכאב והוא הדין עצמו, מיד ילחץ עמו הבכי למתקן, כי אי אפשר לו מבלעדיו. זה חייב לבוא בצמידות.

וזהו הטעם, שהנשים שטבען רך וחלוש מאד, על כל צרה שתבוא עליהן, אם קטנה או גדולה, מיד דמעתן מצויה. ולא עוד, אלא שאפשר להן להתעורר בבכי, אפילו על צרת זולתן, כמו הנשים המקוננות. וזה מפני רכות טבען. וגם מפני שהאשה כולה דינית, ולכן אין לה לטרוח מאד לעורר את הכאב, ואפילו מה שנוגע לזולת, ומיד יתעורר גם כן הבכי למתקן, כי רכה היא וענוגה ואי אפשר לה מבלעדיו. אבל מי שהוא אמיץ לבו בגבורים, אפשר לו לכבוש את כאבו, ולעוררו כפי רצונו ושעתו. הוא יכול, גם לעורר את כאבו, וגם לכבוש אותו.

ולפי זה, לא יהיה עוד מן התימה, שאברהם אבינו ע"ה, אדם הגדול בענקים, הקדים ההספד לבכי לצורך מתו, וכבש את צערו בשעה שמתו מוטל לפניו, כי כאיש גבורתו. והוא מבואר.

א"כ לפי זה, אברהם אבינו היה מסוגל לכך, ואילו שרה אמנו לא היתה מסוגלת לזאת. הדבר אינו קשור למדרגות וכו', אלא שלפי טבעה, הדבר לא יתכן.

אבל, ישנם כאלה, שאינם מסכימים לכך.

מי שראה בנפלאות מתורתך [פרשת פינחס, דף רנ"ז], יבין כי אין הדבר פלא, להעמים ברמב"ם דברים כאלה. אפילו לגבי השלחן ערוך, המפרשים כותבים דברים שהוא לא התכוין, אבל רוח הקודש שרתה על המחבר.

כך הבאתי שם, כתב התומים בחושך המשפט בקיצור תִּקְפוּ כֵהן וְסִימֵן קִכְדִּי, ובשו"ת חתם סופר [אבן העזר חלק ב' סימן ק"ב], שהרבה פעמים מצינו שמקשים האחרונים על דברי השלחן ערוך מגמרא או מסברא ומתרצים, ואחרי העיון אנו מוצאים שהתירוץ רמוז כבר בלשון השלחן ערוך עצמו. ולא שהוא כיוון לזה, כי לא היה זמנו מספיק לכל זה לרגל גודל המלאכה אשר היתה לפניו. לא יכול להיות, שהוא התכוין לכל החשבונות האלה, לסתירות ולתירוצים.

אלא רוח ה' דיבר בו ומלתו על לשונו, שיהיו דבריו מכוונים לאמיתה של תורה ע"כ יעו"ש.

והבאתי שם בהמשך, בשם הספר בני יששכר [מאמר ג' לחודש תשרי דף י"א ע"ד], דבר מדהים בזה"ל, מצות השופר, לעורר מן השינה, ולהביא המוחין דגדלות. זהו הטעם על פי הקבלה, 'לעורר מן השינה'. זה נקרא בספרי הקבלה, 'דורמיטא'.

והוא שנחה רוח ה' על הרמב"ם, ואמר בטעם מצות השופר עורו ישנים [וכו'] מתרדמתכם. סוד י"י ליראיו.

הרמב"ם לא נתכוין לכך, אבל מן השמים, שמו לו במכוון את המלים הללו.

א"כ גם בנדון דידן, אפשר להעמים במלה 'הנשים', כי הכוונה לשתי הנשים הללו. היבבה של שרה אמנו, והיבבה של אמיה דסיסרא. זאת הדוגמא כפי שעושים, לו לו לו. זה מה שנקרא אצלינו, חֶגֶר. מה שעושים בעת שמחה. הריטב"א כותב, כי ישנם כאלה העושים זאת, 'קול יללה'. זאת אותה הצורה.

*

מה שכן, ישנן סתירות לגבי שרה אמנו. לכאורה, וכי שרה אמנו, לא רצה שיצחק יעקד? אבל כך רואים בפשטות, בהרבה ספרים. והראיה, כי כתוב במדרשים, שאברהם לא גילה לה. אמר לה, שהוא לוקח את יצחק

למשל, השפתי כהן [בריש פרשת חיי שרה] הביא את דברי המדרש, למה נסמכה פרשת העקידה, למיתת שרה? לומר לך, שעל ידי בשורת העקידה, שבא השטן ובישרה, פרחת נשמתה ומתה.

הוא כותב על כך בזה"ל, יש לשאול, למאן דאמר שעל ידי בשורת העקידה שבא השטן ובישרה מתה, אדרבה היה לה לשמוח שמחה גדולה שנתקרב בנה ובחר בו ה'. ובפרט ששרה אין דעתה כשאר הנשים שהן קלות, ושרה אמנו אברהם היה טפל לה בנבואה, אם כן היה לה לשמוח.

והוא מחזק את הקושיא, האמוריים הארורים, מקריבים בניהם לע"ז בשמחה, בתופים ובמחולות מולכין אותו לישרף, שנאמר [דברים י"ב, ל"א] **כִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ וְגו'.** הגויים עושים זאת, האב והאם יחדיו, וכי שרה אמנו ח"ו – להבדיל – איננה מסוגלת?

תשמעו את דבריו. אלא סוד העניין הוא, ששרה היא חוה, ונתקנה. שרה היא התיקון, של חוה אמנו. ולזה נקראת שָׂרָי, שמחל לה הקב"ה מעשיה, כמו שָׂרִי ליה מאריה. מלשון שרוי מחול ומותר. החטא של חוה, מיתקן ע"י שרה אמנו.

וכשראתה השטן, פחדה שמא בא להסיתה, ולא תוכל לעמוד כנגדו. אוי ואבוי. בפעם הראשונה, השטן – מלאך המות – פיתה אותה, כפי שנאמר [בראשית ג', א'] **וַהֲנִיחַ הָיָה עָרוֹם וְגו'.** זהו הס"מ. וכעת, שוב הפעם הוא בא?

ותגרום מיתה לה ולדורות ח"ו, מיתת עולם הבא. כי חוה הראשונה, גרמה מיתת עולם הזה. ומרוב הפחד שנרשם בה כשראתה אותו, מתה. הוא מאריך עוד על כך.

ישנם גם כאלה, המפרשים בדרכים אחרות.

למשל, בספר דברי רד"ך [דף ק"ל] כתב בזה"ל, הנה בתחילת פרשת חיי שרה, פירש"י שנסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שעל ידי בשורת העקידה, שנזדמן בנה לשחיטה, וכמעט שלא נשחט, פרחת נשמתה טמנה ומתה עכ"ל. והקשה בשפתי חכמים, מאי קאמר זכמעט שלא נשחט, הלא זכמעט שנשחט?

ראוי לומר. ונדחק לתרץ. וכל דבריו, אינם מתיישבים כלום.

השפתי חכמים מסביר שם, כי 'כמעט שלא נשחט' היינו, שהשטן רצה להגיד שלא ישחט, אולם הוא לא הספיק לומר זאת. ועל כך הוא אומר, שזהו אינו תירוץ.

והוא כותב כך, אבל לענ"ד, אין הכוונה כלל, שפרחת נשמתה מחמת פחד מיתת בנה, שהרי שרה אמנו היתה גדולה מאברהם בנבואה, ואיך אפשר שלא תאבה למסור בנה על קדוש השם כאברהם. אלא אדרבה, שרה אמנו הצדקת, חפצה בזה עוד יותר מאברהם. ולפיכך, כששמעה שרה שהקב"ה צוה לשחוט או בנה, וכמעט ששמעה שלא נשחט, כלומר שלא עשה בנה רצון ה' – ולא הספיקה עדיין לשמוע שהקב"ה בעצמו צוה אח"כ שלא לשחטו, רק מיד ששמעה שלא נשחט, חשבה, משום שלא רצה בנה לקיים צווי ה' – לפיכך פרחת נשמתה ממנה ומתה, מרוב צער על שנתבטל כל החינוך שלה שעמלה לגדל את בנה שימסור את נפשו על קדושת ה', ובנה לא עשה כן, הרי אינו ראוי להיות בנה. ואפשר שהיא אשמה בזה, שלא חינכה אותו כראוי, ולפיכך פרחת נשמתה.

לפי זה, הדבר בדיוק ההיפך.

וישנו עוד פירוש, אשר שמעתי אותו בעבר, אולם כעת ראיתי כי המקור הוא מן האדמור"ם – חסידי הבעש"ט, מהר"ר יעקב אהרן מאלכסנדר זצ"ל, שכתב בזה"ל, שרה אמנו הצטערה על כך, שאולי לא היה יצחק בנה ראוי לקרבן. ולכן, וכמעט שלא נשחט. ומרוב צער, פרחת נשמתה ממנה. היא הצטערה, למה הקב"ה לא לקח את יצחק? כנראה שאיננו ראוי.

שוב הפעם, אלו פירושים של גדולי עולם, אינני מתערב, איני יכול להגיד מי צודק ומי אינו צודק, כי אלו דברים הרחוקים וגבוהים מדעתנו, וגם רואים שישנן בכך סתירות. כי לפי דבריו, אדרבה, שרה רצתה שיצחק ישחט, ומה שהוא לא נשחט זהו מה שגרם למותה. זאת קיצוניות לצד אחד. ומצד שני ראינו, כי ישנם האומרים,

לאל שוטח. ג' ואקרבא לפניו, קרבן ריח. ד' אומר, זכור לי אל, ביום הוכת. ה' עוקד, והנעקד, והמזבח. ישנן חמש פסקאות. וארבע עשרה בתים. וכן בפיוט, יום נעקד יצחק וכו'.

אסדכן, אם נוסיף את הבית הזה, בפיוט יום נעקד יצחק וכו', יהיו חמש עשרה בתים. ומחבר הפיוט יום נעקד יצחק, רצה להקביל את הפיוט הזה אל הפיוט עת שערי רחמים, שיהיו י"ד בתים מול י"ד בתים.

ישנם כאלה, הנוהגים לומר את שני הפיוטים הללו ביחד. דהיינו, בית אחד מן הפיוט עת שערי רחמים, ואח"כ בית מן הפיוט יום נעקד יצחק. כך עושים השרעבים. האחד מול השני. אחד אומר בית מן הפיוט עת שערי רחמים, והשני אומר בית מן הפיוט יום נעקד יצחק. הדבר אינו כ"כ מתאים, כיון שזה לא אותו הנושא.

אבא מארי זצ"ל, לא היה מסכים שיעמידו שני שלוחי ציבור, אשר יאמרו את הפיוט עת שערי רחמים. ישנם רבים הנוהגים כך, שאחד אומר את הבית הראשון, עת שערי רחמים וכו', והשני אומר את הבית הבא, אמר לשרה וכו'. וכן על זה הדרך. אאמו"ר זצ"ל אמר, שהדבר אינו מתאים. היה לו רגש, להבין את תכונות האנשים. כי בדרך הזאת, נוצרת תחרות, למי יש קול יותר יפה, ומי מנגן יותר טוב. לכן, ביטלנו את הדבר.

אבל דבר זה התחיל, מן הפיוט המלך ה' וכו', בחצוצרות וקול שופר וכו'. עירבבו שני פיוטים. לקחו פיוט מפה ופיוט משם, והרכיבו אותם. ואח"כ הקדימו לעשות זאת, החל מן הפיוט עת שערי רחמים. אבל ביום הדין, בודאי שזהו אינו הזמן לתחרות.

בעת חושבני, כי אם הדבר נכון – וכך נראה לי – לא מחבר הפיוט, הוא שכתב את בית האחרון, אלא מישהו אחר בא והשלים.

מהי הראיה?

ראשית, מבחינת הסגנון. הוא לא היה כ"כ בקי בסגנון. ודבר שני, מה שכתוב בסוף הבית האחרון, 'כי נפשנו תערוג לך, כמו אילת', הרי הוא כבר כתב זאת מקודם, 'כמו אילת'. הוא

ששרה לא היתה מסוגלת לזאת. אינני יודע, כיצד ליישב את הדברים. צריכים להתעמק בכך. אלו ואלו דברי אלהים חיים. השם ברוך הוא יאיר את עינינו. לכל הפחות אנו יודעים, כי ישנן כמה וכמה דרכים, כיצד להסביר את הדברים. בכל אופן, העיקר הוא כפי שאמרנו.

בעניין ה'בית האחרון' שבפיוט יום נעקד יצחק וכו', האם הוא הוספה שלא מן המקור.

בהמשך הפיוט, יום נעקד יצחק לקרבן עולת וכו' – אני מסיים בכך, זהו הדבר האחרון – כתוב כך, אל חי יחינו, ונראה ציון. ויבנה דבירו, שהוא אפריון. ונקריב זבחינו, ויהיו לרצון. למענך לובש צדקה, ואתה הוא עליון. כי נפשנו תערוג לך, כמו אילת. זהו הבית האחרון.

בכת"י של מהרי"ץ זיע"א, לא כתוב את הבית הזה. וגם בכת"י של בנו – הר"ר ישראל בן יוסף משתא – הבית הזה לא מופיע.

[מרן שליט"א פונה לציבור בשאלה] האם הדבר יכול להיות? תגידו אתם, אל תתביישו.

תגובה מהקהל: כי זהו ר"ת משתא.

תשובת מרן שליט"א: נכון. חייב שיהיה את הבית האחרון, אל"ף של משת"א, א"ל חי יחינו וכו'.

אבל מצד שני, אני רואה כי מהרי"ץ לא גרס זאת, א"כ אולי לא היה להם את הבית האחרון. שמא נשמט להם. אולם מאידך, אני רואה בכת"י של בנו – שגם שם אין הבית הזה – שהוא כותב כי ה'סימן' הוא, יוסף בן ישראל משת. הוא לא כתב 'משתא' עם אל"ף, אלא ניקד את התי"ו בקמץ. א"כ כנראה, שהוא הסתפק בכך.

זהו כפי שישנו קרי וכתוב, במלה נער-נערה. בספרים המדויקים אין ה"א, אלא עושים קמץ [תחת האות רי"ש], נער, וזה מספיק.

אבאר את הדברים יותר.

הרי הפיוט הזה, מקביל אל הפיוט 'עת שערי רחמים'. בכל בית, יש את אותו המספר של פסקאות, בדיוק כמו בפיוט 'עת שערי רחמים'. א' עת שערי רחמים, להפתח. ב' יום אהיה כפי,

חזר על אותה המלה. פייטן מומחה, אינו חוזר על אותם החרוזים. לכן, יכול להיות שמישהו השלים זאת, והדבר אינו מקורי. וכפי שאמרתי לכם, עם הבית הזה יהיו ט"ו בתים, ובפיוט עת שערי רחמים וכו' ישנם רק י"ד. לכן נראה, כי זאת הוספה, שאינה מן המקור. ברם, אינני יודע. קשה לקבוע בכך מסמרות.

שאלה מהקהל: אבל הסגנון, 'אל חי יחיינו, ונראה ציון, זה נראה כאילו סיום הפיוט.

תשובת מרן שליט"א: נכון, אבל גם מקודם הוא סיים כך, 'זיבנה ציון. סוכת בני דוד, שהיא נופלת'.

שאלה מהקהל: למה הפייטן אומר, 'היום אני מתה', לכאורה היה צ"ל היום 'היא' מתה [בכינוי]?

תשובת מרן שליט"א: שרה אמנו מדברת. 'אמרה, איה בני יצחק וכו', היום אני מתה וכו'. היא אומרת על עצמה, שהיא מתה מרוב צער. כפי שאמרתי לכם, לא תיקנתי זאת מעצמי, אלא כך כתוב בכת"י של בן המחבר, וגם מהרי"ץ כתב כך.

שאלה מהקהל: לא כדאי 'לכנות' ולומר, 'היום היא'?

תשובת מרן שליט"א: אפשר. אולי כן. אבל זהו כפי שאתה קורא פסוק. אם תרצה לכנות, הדבר אפשרי. זהו כפי שאומרים בש"ך המתחלת יום שבת תשמח מאד נפשי וכו', ומחלל אותו מות יומת, אם שוגג חטאת יהא עָנְשִׁי. וכי אתה אומר בכינוי, 'ענשו'? או שאתה אומר 'ענשי'? החרוז מחייב, לומר 'ענשי'. אכן אפשר לכנות, ברם חושבני כי כיון שאומרים זאת בשמה – בשם שרה אמנו – אזי אין צורך לכנות. כפי שבפיוט עת שערי רחמים וכו', אנחנו אומרים כך, 'קח עמך הנשאר מאפרי'. גם דבר זה, כביכול האדם אומר זאת על עצמו, אבל לא נראה שישנה קפידא.

הערה מהקהל: גם המלה 'מתה', היא לשון נקיבה.

תגובת מרן שליט"א: אכן. ישנם כאלה המשנים, ללשון נקיבה. למשל, טמאה אני לך,

נטולה אני מן היהודים [נדרים פרק י"א משנה י"ב], אומרים 'היא' במקום 'אני', למרות שזאת לשון נקיבה. נזהרים ומתרחקים מכך.

שאלה מהקהל: בבית הששי שבפיוט, נדברו יראי י"י יחדיו וכו', ישנם סידורים שכתוב בהם, 'אז' נדברו וכו'.

תשובת מרן שליט"א: אבל כאן הוא חייב להתחיל עם האות נו"ן, כיון שזהו 'הסימן', ב"ן. בן ישראל. אי אפשר להתחיל עם אל"ף, כי אם תוסיף אל"ף, קלקלת את הפתיחה. הפייטן רצה בדוקא להתחיל עם נו"ן, כי שמו רמוז בראשי הבתים.

אני מברך את כולם, לקראת השנה החדשה, תיכתבו בספר החיים ובספר הזכרון.

הציבור עונה: ואתה תיכתב בספר החיים ובספר הזכרון.

מרן שליט"א: ברכה זו, כוללת את כל הברכות. 'בספר החיים', זהו העולם הזה. 'ובספר הזכרון', זהו העולם הבא.

[השיעור הבא יתקיים בעז"ה במוצש"ק פרשת האזינו, דרשת שבת שובה, בשעה 21:30].

הנהלת מוסדות יד מהרי"ץ
מאחלים לידידינו ה"מנויים לחיים"
ולכל בית ישראל
**תיכתבו בספר החיים
ובספר הזכרון**

הודעה חשובה!
שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר,
נערך והגה לפי הבנת העורך.
לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת
למעין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את
הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.
הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.
פרטים בטל' 050-4140741

[illegible]

פיוט זה להר"ר יוסף ב"ר ישראל ספרא זצ"ל

צדק

14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 84

21. 22
 23. 24
 25. 26